

РЕЦЕНЗИЯ НА РАЗРАБОТКИТЕ ПО ТЕМАТА “ФРАГМЕНТИ ОТ ЕЗИКОВАТА КАРТИНА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ВТОРИЧНОТО НАЗОВАВАНЕ” /ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ БЪЛГАРСКИ, РУСКИ, СРЪБСКИ, ЧЕШКИ, ФРЕНСКИ, АНГЛИЙСКИ ЕЗИК И ИВРИТ/¹

от проф. д.ф.н. Тотка Стоева

В тази рецензия предмет на внимание са двете самостоятелни работи, обединени от идеята за вторичното назоваване в отделни езикови фрагменти върху материал от няколко езика. В първата работа се разглеждат начините на вторична номинация в шест езика – български, руски, сръбски, чешки, френски и английски език. Темата е под научното ръководство на ст.н.с д-р П. Легурска, която е автор на теоретичната част и двойката езици: руски – български, ст.н.с д-р Н. Бечева – сръбски език, н.с. д-р Цв. Аврамова – чешки език, доц. д-р Д. Веселинов – френски език, н.с д-р М. Лилова – английски език.

Втората работа представя вторичната номинация на макробяло в Стария завет с автор доц. д.ф.н. М. Алмалех, върху материал от иврит, български и др. езици.

Двете работи са обединени от общата тематична рамка на вторичната номинация като първата е насочена към езиковата картина на средния езиков носител в изброените езици, а втората акцентира върху сакралните функции на иврит върху материал от Стария завет. Измеренията на вторичността в иврит са асиметрични на вторичността в индоевропейските езици. Това предопределя оформянето на работата за иврит като отделна част.

Ще се спра отделно на всяка част.

Целта на първата работа е анализът на процеса вторична номинация и резултатите от този процес върху материал от конкретни единици от речниковия състав както от семасиологична, така и от ономасиологична гледна точка в рамките на седем тематични групи предметни имена в съпоставяните езици. Първоначалната задача – да бъде проверена хипотезата на ръководителя на проекта: да се открие семантичен параметър за анализ на група езици, който може да отнесе разработката към групата на емпиричните семантични съпоставителни изследвания, се надхвърля от съставения семантичен речник на начините на вторична номинация, насочващ към зоната на семантичната типология на съпоставяните езици.

В изследването се приема възможността явлението вторична номинация да бъде анализирано чрез комплексен семантичен параметър – зависимостта на възможните значения на дума в даден език от принадлежността ѝ към определена тематична група.

Семантичният параметър става основа за типология на лексикалните данни. Съставен е семантичен речник върху материал от шест езика, получен чрез прилагането на единна изследователска позиция и методи, което на този етап от развитието на съпоставителните изследвания е изключително трудна задача.

Определени са групите за названия на съдове, оръдия, мебели, облекло /артефакти/ и растения, животни, части на тялото /естествени предмети/ като основа на речниково ядро,

¹ Работата е представена в Българска електронна библиотека – <http://www.belb.net/Proekti/Projekt-PM/VTOR.htm>

подходящо за търсене на типологично съществени свойства на лексикално-семантичната система на езиците.

Избраните лексикални масиви се анализират и съпоставят на базата на матричен модел като еталон на съпоставката. Идеята за лингвистичен конструкт във вид на обща информационна рамка за образуване на вторични значения принадлежи на ръководителката на проекта – П. Легурска и е изразена в хабилитационната ѝ работа, на която бях рецензент. Тази идея е разгърната и разработена на по-високо равнище в теоретичната част на проекта. Освен това в отделни публикации / 11 на брой/ П. Легурска набелязва допълнителни аспекти на изследване на теоретичния модел. Смята се, че матрицата – инвариантна семантична структура на думата, прототип за дадена тематична група може да послужи както за мярка на определяне на значенията на лексемата в даден език, така и за отчитането им и междуезикова съпоставка.

Конкретният анализ се осъществява като запълване на матрицата за всяка тематична лексикална група по двойки езици: руски – български, сръбски – български, чешки – български, френски – български, английски – български. Запълването се осъществява след обобщаване на различни речникови данни, авторска интроспекция за българския език и данни от информанти за другите езици. Използват се също он-лайн източници, даващи възможност за актуализиране на печатните източници. Данните, условно наречени речникови, се типологизират и се съставят матриците за всяка двойка езици. Така се получават езикови картини за съответните двойки езици, които показват универсалния характер на вторичната номинация, изразен в еднаквите начини – номинативна и образна метафора и отделните разновидности метонимия. Реализацията на последните очертава приликите и отликите на лексикалните значения в отделните тематични групи в дадената двойка езици.

Идеята за използването на лингвистичния конструкт кореспондира с идеята на Е.В. Рахилина, че определена част от лексиката се подчинява на семантични алгоритми. Тези идеи в една или друга форма могат да се намерят в работите на Ю.Д.Апресян, И.А.Мелчук, Л. Талми и пр. и отвеждат най-общо към предположението на Р.О.Якобсон за възможността на част от лексиката да бъде разгледана чрез основното свойство на граматиката – регулярността.

Така авторите представят лексикалните значения на думите от изследваните тематични групи в съпоставяните езици във вид на реализации на матриците на лексикалните групи и те по същество са семантичен речник от семасиологично-ономасиологичен тип. Матрицата на лексикалната единици – прототип на дадената група - отваря празни места за значенията от даден тип, зависими от първичното значение. Тази посока на фокусиране може да се смята за семасиологична. От друга страна, всяко реализирано значение става основа за съпоставка на съответните налични вторични значения между изследваните езици – това е ономасиологичната посока.

Семантичният речник, според авторката на концепцията П. Легурска, може да намери следните приложения²:

² Легурска, П. Съпоставително-типологични аспекти на полисемията /в родствени и неродствени езици/. Доклад на националната конференция в чест на 85-годишнината на акад.И.Дуриданов. Ономастика. Лексикология. Етимология. Етнолингвистика. Социolingвистика –10 май 2005 г. Институт за български език, БАН. /по печат/.

1. Той е основа за съставянето на база данни на съответните лексикални участъци предметна лексика в съпоставяните езици.
2. Данните могат да се използват при съставянето на едоезични и двуезични речници и за коригиране на съществуващите.
3. На базата на семантичния речник могат да се правят ономасиологични каталози, които ще бъдат предмет на изследователско внимание в следващия етап на разработването на проекта.
4. Лингвистичният речник може да даде данни за формулирането на семантични фреквенталии за съпоставяните езици.
5. Съвпадането на отделни значения в изследваните езици очертава картината на семантичните паралели в синхронен план.
6. Запълнените матрици за отделните езици оформят езиковата картина на приликите и разликите в лексикалната семантика на съпоставяните езици. Това по същество представлява процедура на лингвистично инвентаризиране на семантичните преходи и очертава картината на типологията на семантичната деривация на предметната лексика.

Ще се опитам да формулирам кратко и някои препоръки към авторите.

1. Възможно е да бъде постигната по-висока степен на унифициране на метаезика в тълкуванията в посока на по-голяма обобщеност, както това е направено за двойката руски – български език.
2. Желателно е за всички езици да се използва табличната форма на оформяне, удобна при конструирането на база данни.
3. Има отделни случаи на неточно отнасяне на някои значения към съответния тип в дадения език. Добре е класифициращия фокус на отделните автори да бъде синхронизиран, доколкото това е възможно в такава обширна колективна работа.

Обект на изследването на М. Алмалех са множеството класове лексеми, внушаващи бял цвят или получаващи типичните за бялото семантизации: прототипите за бял цвят – **светлина, мляко и сняг**; конкурентите за прототипи – **вълна, висон, лен, мана, градушка, проказа**; качества на светлината – **блясък, лъскавост, вибриране на светлината** и пр.; природни обекти, излъчващи светлина – **мълния, светкавица, зора, изгрев**, небесните светила и артефактните светила. Предмет на изследване са вторичните значения, с които изброените класове думи функционират в текста на Стария завет. Основна цел е да се опишат вторичните значения, които внушават макросветло и макробяло.

Основен източник на информация е 4Bible Works 98 – електронна програма, състояща се от конкорданс за иврит, английски, старогръцки и др. езици /българският текст тук липсва/. Анализират се също определен брой библейски речници и енциклопедии, православните 1991, 2002/ и протестантските /1924, 2000/ варианти на Библията, електронната програма конкорданс на българската Библия “Estir”.

Подходът към думите, внушаващи макросветло и макробяло е с оглед на присъствието им в иврит и български език. Целта е да се проследи ивритската езикова картина на света, базирана на фактите на текста и на словообразователните връзки, очертаващи семантиката

на макросветло-макробяло. Разкриват се загубите при превода на български език. За да обработи и обобщи огромния масив от думи за макробяло, авторът следва логиката на изложение, подчинена на основната и универсална семантизация на макросветлото 'чистота'. Като основно значение, то търпи множество контекстно зависими семантизации, наречени вторични значения. Така се проследяват семантичните трансформации на идеята за светлина и изразяването ѝ с думи – прототипи на бял цвят и думи – конкуренти на прототипите.

Структурата на работата проследява по ивритските корени изразяването на макросветло и макробяло и българските преводи в следната последователност – термини за бял цвят, термини за прототипи, термини за конкуренти на прототипите, асиметрични названия в иврит по отношение на българския език, названия в иврит на основните качества на прототипите за бял цвят – чист, чистота и техните преводи на български език. Към всеки анализиран корен се разглежда съотношението по части на речта между иврит и разгледаните индоевропейски езици, сред които преобладава българският материал в различните преводачески версии.

Анализът на фактите на междуезиковата симетрия и асиметрия в текстовете на Стария завет показват начините на изразяване на вторичност чрез иврит като динамично търсене и намиране на различни типове светлина, изразени от различните значения на даден корен на думата. Различните значения на отделния корен образуват мисловна и културна парадигма, преминаваща през езиковото съзнание и подсъзнание на читателя. М. Алмалех посочва, че иврит става неудобен език за ежедневни нужди, защото е свързан предимно със сакралното отношение 'човек – Бог' и 'Бог – човек'. Лексикалният състав на Стария завет съдържа малък брой термини за цвят на фона на тези, съществуващи в ежедневния език. Това явление авторът нарича сакрален пророчески стил.

Могат да се подчертаят два основни приноса в работата: 1. обхващането на целия ивритски материал, систематизирането му и информирането на българския читател за съществуването на вторичността и езиковата картина на иврит; 2. съпоставителният аспект на работата е значим по две линии - разкриване на междуезикови симетрии и асиметрии и проследяването на различните български преводачески версии. В този смисъл е трудно да се правят препоръки, но е желателно известно прецизиране на текста в техническото му оформяне.

Известният руски учен В.З. Демянков изтъква, че езикознанието в своето развитие е преминало през три стадия – емпиричен, класифициращ и теоретичен. Първият стадий включва набирането на езиков материал, вторият – различните начини за подреждането му, третият – опитът да се създаде теория.

Смятам, че представените работи съдържат и трите фази. Това говори за зрелостта на техните автори и вътрешния им синхрон в научното търсене, и както мога да перифразирам Л. Йелмслев, добрата теория дава възможност да се срещнем не само с известното, но и да интерпретираме всеки възможен случай.

Предложените работи могат да се смятат за завършени и горещо ги препоръчвам за отпечатване.

януари, 2006 г.

проф. д.ф.н. Т. Стоева